

ANNA BOGUSZEWSKA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej Lublin

<https://orcid.org/0000-0003-0971-1258>

O KSIĄŻCE OBRAZKOWEJ I JEJ WYKORZYSTANIU DLA DZIECI PRZEDSZKOLNYCH

Streszczenie: Rozwój cywilizacyjny i techniczny sprzyja dostępowi do kultury wizualnej. Kształtowanie pełnej osobowości człowieka obejmuje wprowadzenie do rozumienia przekazów kulturowych, wymaga przygotowania od najwcześniejszych lat życia. W edukacji wizualnej dzieci kluczowym założeniem jest korzystanie z książek obrazkowych (*picturebook*) oraz książek z ilustracjami o charakterze artystycznym. Stanowią one pierwsze medium artystyczne, podstawowy nośnik wartości estetycznych. Ze względu na wszechobecność kultury wizualnej w XXI wieku, ma to elementarne znaczenie we współczesnym wychowaniu estetycznym dziecka. Działania nauczyciela często stanowią jedyną szansę dla dziecka, aby nauczyło się czerpać z dziedzictwa kulturowego sztuk plastycznych.

Słowa kluczowe: wychowanie estetyczne, książka obrazkowa, ilustracja książkowa, kultura wizualna, wychowanie przedszkolne, dziecko

WPROWADZENIE

Różnorodne specjalności grafiki użytkowej (grafika wydawnicza, typografia, ilustracja) tworzą w książce obrazkowej harmonijną jedność. Książka obrazkowa nie jest tym samym co książka z obrazkami, jest raczej specyficzną odmianą książki ilustrowanej. Jej zamysł opiera się na dwuwątkowości wzajemnie zależnego przekazu: obrazu i słowa. Obraz uzupełnia, wzmacnia znaczenie, interpretuje rozumienie słów. Często stanowi, zastępując słowo, niezbędny element narracji, bez którego nie byłoby możliwości pełnego rozumienia przekazu. Może być uzupełnieniem szczegółu lub rozwiązaniem opowiadanej historii. Książkę obrazkową można określić jako ikonolingwistyczną.

Problematyka tematyczna książki obrazkowej jest zróżnicowana. Obejmuje zagadnienia edukacyjne z zakresu świata przyrodniczo-geograficznego jak i kultury. Obecne są rzeczywiste tematy społeczne, również te określane jako „trudne” np. niepełnosprawność, choroba, wojna, śmierć. Mogą być obecne tematy nierealne, opowieści wymyślone.

Książkę obrazkową w rzeczywistości wizualnej postrzega się jako swoiste medium kulturowe. Dociera ona do małego adresata za sprawą dorosłych. Z ich rak dziecko/przedszkolak dostaje zaproszenie do udziału w kulturze. Świadomość estetyczna oraz świadomość odpowiedzialności rodzica, opiekuna lub nauczyciela warunkuje wybór prezentowany dziecku. Ilustracja w książkach dla dzieci w wieku przedszkolnym stanowi pierwsze, stosunkowo łatwo dostępne i często powtarzane spotkanie dziecka ze sztuką plastyczną, pełni więc ważną rolę edukacyjną w zakresie kształcenia postaw estetycznych – jako nośniki treści oddziałuje na stronę poznawczą oraz kształtuje postawy odbiorcy.

Celem niniejszego artykułu jest przypomnienie zagadnienia i zaakcentowanie rangi wykorzystania książki obrazkowej w wychowaniu i edukacji na etapie przedszkolnym oraz prezentacja wyboru wartościowej książki obrazkowej współczesnych polskich twórców. Na podstawie udanej realizacji zaprezentowano przykład edukacyjnego zastosowania książki obrazkowej dla dzieci. Odniesiono się do polskiej tradycji książki obrazkowej, aby zdementować przeświadczenie społeczne, że książka obrazkowa to zjawisko nowe, zaistniałe u schyłku XX wieku – w wieku XXI ten typ książki się uaktualnił i znakomicie rozwinął, jednak na gruncie polskim istnieje od stu lat. Zastosowano elementy metody monografii pedagogicznej z szczególnym uwzględnieniem techniki analizy dokumentu.

WIELOLETNIA OBECNOŚĆ POLSKIEJ KSIĄŻKI OBRAZKOWEJ

Badacze książki obrazkowej w Polsce to przede wszystkim artyści plastycy, twórcy książki obrazkowej, literaturoznawcy, historycy sztuki, znawcy kultury, teorii sztuki, bibliologii, psychologii, pedagogiki i socjologii. W ich publikacjach pojawia się motyw książki obrazkowej jako centrum zainteresowania lub jest to wątek przyległy do analiz związanych z książką ilustrowaną. Do klasyki w zakresie powojennych badań odnośnie książki ilustrowanej w Polsce należą badacze z różnych dziedzin nauki i sztuki¹.

¹ Wymienić należy badaczy – klasyków książki ilustrowanej: Andrzeja Banacha, Janusza Dunina, Katarzynę Iwanicką, Małgorzatę Komzę, Janusza Sowińskiego, Stefana Szumana, Irenę Słońską, Janinę Wiercińską, Danutę Wróblewską i innych. Zob. Boguszevska A., *Projekty graficzne pozapodręcznikowego wyboru książek zalecanego do edukacji elementarnej w Polsce w latach*

Współcześnie wymienioną problematyką zajmują się: Anna Boguszewska, Małgorzata Cackowska, Małgorzata Centner-Guz, Beata Mazepa-Domagala, Krzysztof Migoń, Gażka Lange, Grzegorz Leszczyński, Krystyna Lipka-Sztarbałło, Anita Wincencjusz-Patyna i inni. książki obrazkowej jest szczególnie bliska badaczom środowiska naukowego w Gdańsku².

Istotnym jest, aby zjawisko polskiej książki obrazkowej umieścić w kontekście historycznym. Wartościową jawi się wówczas koncepcja wychowania estetycznego Janiny Mortkowiczowej, inspirowana poglądami J. Ruskina z początku XX wieku. Autorka, także już na progu XX wieku, zwróciła uwagę na wartości płynące z oglądu dzieł sztuki w procesie dydaktycznym. Wyraźnie podkreśliła potrzebę rozwijania percepcji i recepcji obrazu. Użyła sformułowania „książka obrazkowa”, pisała: „Obrazki i książki obrazkowe, które od najmłodszych lat dostają się do rąk dziecka, wywierają poważny wpływ na rozwój estetyczny i mogą stać się pierwszorzędnym narzędziem wychowania estetycznego”³. O wartości ilustracji w książce dla najmłodszych przekonywała w pismach pedagogicznych Aniela Szycówna. Zagadnienie było obecne na łamach czasopism pedagogicznych⁴.

Również z racji historycznych, aby nie przypisywać niesłusznie źródeł polskiej książki obrazkowej dokonaniom artystycznym w obcych kulturach, należy pamiętać o dziełach rodzimych twórców z przeszłości. Przypomnieć tu można impresyjną formę książki *Bajka o Kasi i królewiczu* autorstwa Lucjana Rydla wydanej w 1904 roku. Wywołała ona w swoim czasie duży zamęt w krytyce artystycznej. Jej recenzje pojawiały się w czasopismach pedagogicznych. Sądzę, że ze współczesnej perspektywy można uznać wydanie *Bajki o Kasi i królewiczu* za prekursorskie dla polskiej książki obrazkowej. Książka stanowi przykład harmonijnej jedności ilustracji wykonanych w technice litografii oraz typografii wykorzystującej pismo odręczne. Taką koncepcję graficzną zaproponował Stanisław Dębicki. Była to książka na wskroś nowatorska. Znacznie częściej była odrzucana aniżeli doceniana przez krytyków i ówczesną opinię społeczną.

Polska wizja piękna książki od ujęcia typograficznego zmieniała się, zmierzając do doceniania ilustracji w książce adresowanej do dzieci. Pojawiały się realizacje wydawnicze mające w tytule zachętę dla odbiorcy: „książka obrazkowa”. Tak było w przypadku publikacji dla najmłodszych Józefa Binkenmajera (*Kocie figle, Kochane*

1918–1945, Lublin 2013, s. 18–22; Boguszewska A., *Ilustracja i ilustratorzy lektur dla uczniów w młodszym wieku szkolnym w Polsce w latach 1944–1989*, Lublin, Wyd. UMCS, s. 10–11, 45 i nast.

² Zob. *Książka obrazkowa. Wprowadzenie*, red. M. Cackowska, H. Dymel-Trzebiatowska, J. Szyłak, Instytut Sztuki Popularnej, Poznań 2017.

³ Mortkowiczowa, *O wychowaniu estetycznym*. Warszawa 1904, wyd. II, s. 15.

⁴ Zob. Boguszewska A., *Projekty graficzne pozapodręcznikowego wyboru książek...*, s. 33 i nast., 173 i nast.

pieski, Przyjaciele, Tyk tak, 1931). W latach trzydziestych XX wieku zdecydowanie większy udział w formie książki przypisywano już ilustracji, dlatego na przykład w 1938 roku mogła powstać – tworząc kulturę polskiej książki obrazkowej – wersja graficzna do *Lokomotywy* Juliana Tuwima. Znamienny projekt Jana Lewitta i Jerzego Hima zrealizowano w Wydawnictwie Jakuba Przeworskiego⁵, a sam projekt przez długi czas był wzorem polskiej, nowoczesnej książki obrazkowej. Popularna *Lokomotywa* w powojennych projektach graficznych Ignacego Witza, Jana Lenicy czy Jana Marcina Szancera, wykorzystywana w przedszkolu oraz klasach początkowych, edukowała równoległe słowem i przepełnioną humorem oraz wartościową graficznie warstwą wizualną kolejne pokolenia.

Kolejnym ważnym potwierdzeniem edukacyjnego funkcjonowania książki obrazkowej w Polsce było wydanie w 1956 roku serii książeczek *Świat w obrazach* (**wznowienie**: 1959 rok). Była to pierwsza tego typu powojenna seria adresowana do przedszkolaków i pierwszoklasistów, o powszechnym zasięgu. Podejmowała tematykę interesującą dzieci mieszkające na wsi i w mieście. Realizacje serii można uznać za prototyp książki obrazkowej, masowo wydanej przez Państwowe Wydawnictwo Literatury Dziecięcej „Nasza Księgarnia”. Obowiązywał format zbliżony do kwadratu (21 cm), układ broszurowy: 12 kart-obrazów wydrukowanych na sztywnym kartonie z miękką okładką. Narrację zdecydowanie wiódł obraz. Świadomie wybrany odbiorca nie posiadał jeszcze umiejętności czytania. Typowym przykładem przekazu obrazkowego książeczki z tej serii może być *Węgiel* w opracowaniu Zbigniewa Rychlickiego. Interesująca jest plastyka poszczególnych obrazów-stron, dynamizm form i barw, operowanie kontrastem. Ilustratorzy tej serii posiadali wielki potencjał malarski, co przełożyło się w płynność form opisywanych łagodną plamą i kreską, gubiących sztywność schematycznego przedstawiania stosowanego realizmu. Zastosowano bogatą kolorystykę. Jak na poligraficzne możliwości ówczesnych polskich drukarni było to duże wyzwanie. Artyści ilustratorzy znali i szanowali potrzeby oraz możliwości odbioru obrazu przez małe dziecko. Wybitny artysta ilustrator Zbigniew Rychlicki podkreślał: „[...] ilustracja reprodukowana w dziesiątkach tysięcy egzemplarzy dociera do rąk dzieci, które nie poznały jeszcze przyjemności czytania. Działa znakiem graficznym, kolorem, rysunkiem, oswaja z formą plastyczną a treści w niej zwarte zmuszają do zastanowienia, pomagają poznawać świat⁶”.

⁵ Wydawnictwo celowało w nowościach np. jako pierwsze wydawało książki ilustrowane kadrami z filmów Walta Disneya.

⁶ Z. Rychlicki Z., *Ilustracje w książkach Naszej Księgarnii, 1921–1971.*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1972.

KILKA PRZYKŁADÓW WSPÓŁCZESNEJ KSIĄŻKI OBRAZKOWEJ

Współczesnym przykładem może być przedstawienie autorskiej książki obrazkowej pt. *Cztery zwykłe miski* wyjątkowej artystki ilustratorki z Torunia Iwony Chmielewskiej. Jej twórczą pasją stało się opowiadanie o ważnych sprawach w życiu poprzez tworzenie książek obrazkowych. Zabieg formalny jaki został użyty w *Czterech zwykłych miskach* stał się jednocześnie kanonem wizualnym i pretekstem do przedstawienia kolejnych zdarzeń fabularnych na kartach rozkładowych – swoistych obrazach-opowiadaniach. Akcja wywołana jest obecnością wspomnianej powtarzającej się formy – dwóch, przepołowionych kół wyciętych z papieru pakowego, z jego charakterystyczną fakturą. Są to tytułowe cztery zwykłe miski, zmieniające swoje znaczenie przy oglądaniu każdej następnej strony rozkładowej.

Podjęmowana tematyka – wbrew temu, co mogłoby sugerować dosłowne znaczenie tytułu – nie jest błaha. Wspomagana obrazem, szeregiem znaczeń przekazanych wizualnie, porusza całą gamę emocji. Ma wartość edukacyjną, jest bardzo ważna społecznie. Dotyczy budowania relacji interpersonalnych. Jak opowiedzieć o wojnie, zwykłej pracy, upływie czasu czy niedostatku? Jak o ulotności chwili, o śnie, radości czy chłodzie nocy? Obraz nadbudowuje znaczenie słów. Dodaje swoisty dla każdego wątku nastrój, który Chmielewska z wielką wrażliwością potrafiła zbudować skromną, celowo zawężoną kolorystyką. Wykorzystała subtelny, bardzo rzetelny rysunek, różnorodność faktur. Delikatność w narracji, gdzie słowo i obraz lubi ciszę, daje czas na refleksję i przeżywanie sugestii słowa i obrazu, jest dla artystki kluczowym środkiem ekspresji. Książka znakomita – jedna z wielu jej autorki, tylko taka powinna znajdować miejsce w edukacji i wychowaniu dziecka, szczególnie w okresie jego najmłodszych lat.

Innymi równie trafnymi współczesnymi przykładami książki edukacyjnej o charakterze obrazkowym będą opracowania wybitnej artystki Krystyny Lipki-Sztarbałło. Książka autorska *Dokąd iść? Mapy mówią do nas* wielokrotnie nagradzana w Korei, znalazła się na liście stu najpiękniejszych książek świata w czwartej edycji konkursu CJ Picture Book Awards 2011, natomiast edycja niemiecka otrzymała tytuł Książki Miesiąca przyznawany przez Niemiecką Akademię Literatury Dziecięcej i Młodzieżowej oraz została nominowana do prestiżowej nagrody Deutscher Jugendliteraturpreis w roku 2012. Jest to książka edukacyjna o oryginalnych rozwiązaniach plastycznych. Narracja graficzna sprzyja poznawaniu, wiedza podana jest w sposób prosty i jednocześnie bardzo atrakcyjny. Narracja obrazem i komentarzem słownym sięga do historii i współczesności. Różnorodność przedstawień i podstawionych aspektów tematu budzi zainteresowanie. Ilustracje budowane ze znanego tworzywa, ale użytego w nowy sposób, tworzą mapy nieba, plany metra, aż do mapy ludzkiego genotypu. *Mapy* K. Lipki-Sztarbałło skonstruowane zostały

do poetyckiego tekstu pochodzącej z Korei Kim Heekyoung. Książka zachęca do samodzielności w poszukiwaniu wiedzy, sprzyja jej konstruowaniu i systematyzowaniu, rozbudza zainteresowania.

Rozpoznawalna stylistyka wizualna buduje tematycznie inną autorską książkę Krystyny Lipki-Sztaarbałło pt. *Łazienkowe pytania*. Podjęty temat jest bliski każdemu i chociaż często unikany, ma istotną wartość szczególnie na etapie kształtowania samodzielności w samoobsłudze, kształtowania nawyków pożądanых i akceptowanych społecznie w obrębie higienicznego zachowania się w toalecie i łazience. Tematyka ta jest naturalną dla dziecka, chociaż wielu dorosłych skłonnych jest do unikania „trudnego” tematu. Tymczasem książka jest doskonale skonstruowanym przewodnikiem obrazkowym, szczegółowo objaśnia i tłumaczy. Pomaga dorosłemu w pracy wychowawczej.

Rozkładówka książki obrazkowej *Łazienkowe pytania*

Potraktowanie tematu z rozmachem: od ujęć historycznych, przez specyfikę kulturową na świecie, do ekologii, stanowi bogactwo wiedzy, ale dzięki ujęciom realistycznym, syntezie planu i znaku plastycznego, alegorii, grotesce, humorze, bajkowości i ogólnie zastosowanej formie plastycznej, ten ogrom nie sprawia wrażenia przesytu. Ujmuje czytelnika kompozycyjną równowagą, subtelnością kolorytu i różnorodnością faktur. Stabilność i porządek wprowadza graficzny logotyp *wody* obecny w formie okładki, wyklejki i zawartości poszczególnych rozkładówek w książce. Każda rozkładówka tworzy niepowtarzalną inspirację do

rozmowy, komentowania, oglądania i w rezultacie do czytania. Książka, dzięki równolegle prowadzonej narracji słownej i obrazowej, jest odpowiednia zarówno dla dzieci w okresie przedczytelniczym jak i dla biegłego czytelnika. Artystka ilustratorka potwierdza projektami skonstruowanymi celowo i precyzyjnie dla edukacji dziecka własny pogląd, że obraz widziany w książce jest dla dziecka takim samym zapisem mówiącym o świecie, jak dla dorosłego tekst.

Współcześnie polska książka obrazkowa rozwija się znakomicie. Dla udokumentowania tego fenomenu, w tabeli poniżej zaprezentowano przykładowy wybór nazwisk polskich artystów działających współcześnie w obrębie projektowania książki obrazkowej.

Tabela 1. Wybór twórców współczesnej polskiej, książki obrazkowej wraz z reprezentatywnym tytułem projektu

Nazwisko artysty/grafika	Tytuł wybranej książki obrazkowej
Anita Andrejewska, Andrzej Pilchowski-Ragno	<i>Alfabet z obrazkami</i>
Jan Bajtli	<i>Auto</i>
Bohdan Butenko	<i>Na straganie</i>
Iwona Chmielewska	<i>Cztery zwykłe miski</i>
Agnieszka Dudek	<i>Tajemnica malutkiej</i>
Maria Ekier	<i>Kocur mruży ślepia złote</i>
Piotr Fąfrowicz	<i>Wielkie zmiany w dużym lesie</i>
Marta Ignerska	<i>Alfabet</i>
Małgorzata Gurowska	<i>Wiersze dla dzieci</i>
Grażka Lange	<i>Wiersze dla dzieci</i>
Aleksandra i Daniel Mizielińscy	<i>Miasteczko Mamoko</i>
Anna Niemierko	<i>Wiersze dla dzieci</i>
Krystyna Lipka-Sztarbałło	<i>Dokąd iść? Mapy mówią do nas</i>
Joanna Olech, Egdar Bąk	<i>Kto ty jesteś?</i>
Marianna Oklejak	<i>Cuda wianki. Polski folklor dla młodszych i starszych</i>
Paweł Pawlak	<i>Czarostatki i pradzieje</i>
Elżbieta Wasiuczyńska	<i>Trzy świnki</i>
Józef Wilkoń	<i>Psie życie</i>
Aleksandra Woldańska-Płocińska	<i>Pierwsze urodziny Prosiaczka</i>
Agnieszka Żelewska	<i>Marceli szpak dziwi się światu</i>

Wglądu we współczesną polską książkę obrazkową nie wolno ograniczyć do przytoczonych reprezentatywnych przykładów. Jednak dla niniejszego opracowania koniecznością było ograniczenie się do wymienienia przykładowego wyboru nazwisk wybitnych twórców i jednego wybranego tytułu projektu.

ZASTOSOWANIE KSIĄŻKI OBRAZKOWEJ W KREACJI EDUKACJI DZIECI

Wydaje się zasadne przytoczenie działań animujących kulturę plastyczną dla dzieci skupionych wokół książek obrazkowych Agnieszki Zawadzkiej. Książkę autorską *Ośmiornica* Agnieszki Zawadzkiej niewątpliwie można zaliczyć do kreatywnych, zarówno w warstwie wizualnej jak i literackiej, realizacji sztuki dla dziecka⁷.

Autorka bogatego poznawczo tekstu i ilustracji zakłada kształtowanie wyobraźni młodego odbiorcy. Książka jest adresowana do dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Okazało się jednak, że jej bogata struktura służyć może młodzieży i dorosłym. Jak stwierdza autorka: [...] bohaterka bajki to tak naprawdę kobieta ukryta w ciele morskiego stworzenia. Z humorem opowiada o sobie, a pytana o to ile rąk i nóg ma ośmiornica mówi: »To płynne jak woda jest«. Żartobliwym i kokieteryjnym wyznaniem odkrywa przed nami swoją prawdziwą naturę. Jest zmienna, nieprzewidywalna, tajemnicza i dowcipna. Ośmiornica, na pierwszy rzut oka, budzi przerażenie. Jednak ci, którzy mieli odwagę poznać jej prawdziwe ja wiedzą, że należy do najinteligentniejszych przedstawicieli swojego gatunku. Jest obdarzona ogromną wyobraźnią i wnikliwością. Potrafi bawić się i tworzyć zadziwiające kamuflaże. Aby uniknąć niebezpieczeństwa, w umiejętny sposób, niczym mistrzyni iluzji, dopasowuje się do otoczenia zmieniając kształt, kolor i wzory na skórze. Choć jest wiotka i delikatna, jej ciało ma zdolność regeneracji. Tworząc postać głównej bohaterki chciałam nawiązać do starych japońskich drzeworytów ukiyo-e, w których motyw kobiety i ośmiornicy pojawiał się wielokrotnie, zarówno w erotycznych obrazach shunga, jak również w przedstawieniach ilustrujących legendę księżniczki Tamatori. W mojej książce duet: kobieta i ośmiornica splata się w jedno, symbolizując psychiczny dualizm kobiecej osobowości, jej złożoną naturę zespoloną w jednej postaci. Ta dwoistość przekłada się również na konstrukcję książki autorskiej, w której twórca tekstu i ilustracji prowadzi dwie równoległe narracje, słowem i obrazem. Podczas gdy każdy z tych środków wyrazu pełni odrębną rolę, muszą one istnieć w relacji, splatać się, w taki sposób, by wzajemnie się dopełnić. Siła przekazu obu elementów polega właśnie na tym, że w książce działają jako integralna całość⁸. W tym kontekście bajka *Ośmiornica* traktuje o skomplikowanej kobiecej naturze.

Oprawa plastyczna autorskiej książki *Ośmiornica* operuje graficznym światem Agnieszki Zawadzkiej. Sylwetowe ujęcia form bogaci faktura zaczerpnięta

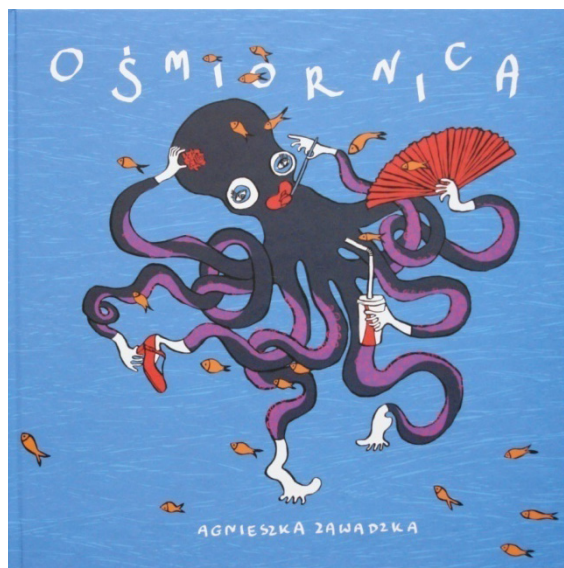
⁷ A. Zawadzka, *Ośmiornica*, wyd. Wydział Artystyczny UMCS, Lublin 2012. Opracowanie graficzne i realizacja towarzyszącego książce nagrania CD: Robert Rabiej, interpretacja tekstu: Alina Czyżewska. Wydanie książki zostało sfinansowane z dotacji przyznanej na działalność statutową Wydziału Artystycznego UMCS w Lublinie w 2012 roku.

⁸ Z rozmowy z artystą plastykiem Agnieszką Zawadzką w dn. 3 marca 2013.

z doświadczeń technik druku wypukłego lub dekoracyjne linearne motywy. Charakterystyczne dla całego projektu jest znakomite równoważenie płaskich plakatowych plam (czerni, żółcieni, subtelnych błękitów) oraz oddziaływanie kreski konturowej opasującej formy i kreski budującej dekoracyjności. Intrygujące jest również przedstawienie bohaterki książki, zawsze rysowanej miękką, dynamiczną kreską podkreślającą typowość tej istoty, jej falowanie i zmienność. Poręczny zbliżony do kwadratu format jest wygodny w użyciu, twarda oprawa wzbogacona jest dekoracyjną a jednocześnie dyskretną i utrzymana w delikatnych błękitach wyklejką, wykorzystano motyw sylwety ośmiornicy.

Autorska książka Agnieszki Zawadzkiej w zamierzeniu była przedsięwzięciem bogatszym aniżeli tylko opowieść dla dzieci z utkaną fabułą symboliczną o kobiecie, która jako ośmiornica posiada zdolność zwielokrotnionego działania na wielu płaszczyznach niemal jednocześnie. Zamierzenie to dotyczyło wykorzystania przesłania tekstu i jego graficznego projektu w realizacjach edukacyjnych. Podjęte działania warsztatowe inspirowane książką przerosły oczekiwania. Przeprowadzone liczne warsztaty znakomicie udowodniły zasadność zamierzeń.

Okładka książki *Ośmiornica* Agnieszki Zawadzkiej

Powstało wiele interesujących prac dzieci i młodzieży, opisujących i interpretujących przedstawione im treści i przesłania. Stanowią one o bardzo pozytywnej ewaluacji przydatności wykorzystania książki jako impulsu do twórczego rozwoju odbiorców. Rozwojowi wyobraźni, spostrzegawczości, przekładaniu

znaczeń semantycznych na obrazy, często przyjmujące symboliczne znaczenia, służyć mają edukacyjne zajęcia inspirowane sztuką. Warsztaty plastyczne z książką *Ośmiornica* zreorganizowano w roku 2012 i 2013 w kilku ośrodkach. Adresowane były dla różnych grup wiekowych⁹. W projekcie brały udział również dzieci najmłodsze – w wieku przedszkolnym. Prowadzącą była nauczycielka Magdalena Deryła z Przedszkola nr 48 w Lublinie.

Powstały autorskie projekty zajęć, dostosowane do wieku odbiorców i do ich zainteresowań, umiejętności i możliwości. Okazało się, że trafność działań była wysoka, gdyż udział w zajęciach plastycznych był entuzjastyczny. Powstała szeroko zakrojona dokumentacja fotograficzna przedstawiająca wyjątkowe efekty pracy. Przybliży ona sposób wykorzystania autorskiej książki obrazkowej do bogacenia twórczej aktywności dzieci przez działania plastyczne. Zapisy te stanowią sprawdzony w praktyce sposób pracy na zajęciach plastycznych, są szeroką inspiracją dla osób poszukujących ciekawych metod pracy wspomagających twórczy rozwój swoich podopiecznych.

Prace plastyczne dzieci w wieku przedszkolnym powstałe na warsztatach zrealizowanych w oparciu o książkę *Ośmiornica*, źródło: kolekcja A. Zawadzkiej

Podobne warsztaty plastyczne dla dzieci odbyły się z wykorzystaniem autorskiej książki obrazkowej Agnieszki Zawadzkiej *Ballada o piecu kaflowym*.

⁹ Warsztaty z dziećmi i młodzieżą odbyły się w Młodzieżowym Domu Kultury nr 2 w Lublinie, gdzie prowadziła je Barbara Gawryjołek, w Dzielnicowym Domu Kultury Bronowice w Lublinie, prowadzącą była Ewa Rejmak, w Miejskim Domu Kultury w Świdniku warsztaty prowadziła Renata

Dzieci na warsztach plastycznych przeprowadzonych w oparciu o książkę obrazkową Agnieszki Zawadzkiej *Ballada o piecu kaflowym*. W tle ekspozycja kart rozkładowych książki. Źródło: kolekcja A. Zawadzkiej

Rozkładówka książki *Ballada o piecu kaflowym* Agnieszki Zawadzkiej

Szuryga oraz w Muzeum Regionalnym w Stalowej Woli, gdzie prowadzącą była Edyta Lisek-Lubaś. W Polskim Stowarzyszeniu na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Częstochowie zajęcia przeprowadzili Agnieszka Zawadzka i Robert Rabiej.

Piec pamięta też dobrze pianistkę,
delikatną artystkę
bez groza na opał,
która w głowie pomysłów miała sto.
Gdy do kaffi przykładała dłońie,
wyobraźni rozpaliała płomień
i muzyką ogrzewała dom.

Rozkładówka książki *Ballada o piecu kafilowym* Agnieszki Zawadzkiej

Aktywność plastyczna oparta na autorskiej książce wprowadza uczestników w świat autorskiej ilustracji, która jest swoistym dziełem sztuki będącym w zasięgu ręki nawet przedszkolaka. Kontakt taki kształtuje postawy estetyczne. Obudowa znaczeniowa dała możliwość indywidualnych interpretacji, rozwiązań twórczych, refleksji i podejmowania decyzji. Wiele pożytku dla uczestników wypłynęło ze wspólnego działania i przebywania, bogaciło doświadczenia estetyczne, stanowiąc dobrze spędzony czas.

PODSUMOWANIE

Szeroki dostęp do kultury wizualnej stwarza zagrożenie zaniedbania przekazu wartości estetycznych np. w autorskich książkach dla dzieci. W edukacji dzieci w wieku przedszkolnym kluczowym założeniem jest korzystanie z książek obrazkowych (*picturebook*)¹⁰, które stanowią swoiste medium artystyczne, są podstawowym – czytelnym dla najmłodszych – nośnikiem wartości estetycznych. Polska może cieszyć się rodzimą reprezentacją wybitnych artystów, którzy tworzą dla dzieci. Ich prace, bardzo zróżnicowane formalnie, prezentują bardzo wysoki poziom artystyczny. W wielości książki obrazkowej na rynku należy je umiejętnie wyszukiwać. Zadaniem rodziców i nauczycieli w przedszkolu jest prezentowanie wartościowej książki obrazkowej oraz otwartość na jej wykorzystywanie w pracy z dzieckiem.

¹⁰ Zob. *Standardy edukacji kultury. Materiały do konsultacji środowiskowych*. Polska Rada Muzyczna, Warszawa 2008

Obecność interesującej ilustracji w książkach dla dzieci wpływa korzystnie na rozwijanie potrzeby i umiejętności czytania. Ilustracja i tekst, spójność odrębnych komunikatów kodowanych w różnorodny sposób, są wprzęgnięte w objaśnianie fabuły. Dają możliwość młodemu odbiorcy pełniejszej percepcji zawartych treści. Aktywizują możliwości intelektualne i emocjonalne czytelnika, sprzyjając koncentracji uwagi.

Książka obrazkowa stanowi naturalny dla rozwoju dziecka przedszkolnego przekaz. Warto wykorzystywać w edukacji i wychowaniu obraz artystyczny wprzęgnięty w narrację książki obrazkowej. Działania nauczyciela na terenie przedszkola często stanowią jedyną szansę dla dziecka, aby nauczyło się czytać wizualny kod kulturowy jaki dostępny jest w artystycznej książce obrazkowej. Ta z kolei, poprzez operowanie konkretem, jest w naturalny sposób dostosowana do możliwości rozwojowych dziecka przedszkolnego.

LITERATURA*

- Boguszewska A., *Ilustracja i ilustratorzy lektur dla uczniów w młodszym wieku szkolnym w Polsce w latach 1944–1989*. Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013.
- Boguszewska A., *Projekty graficzne pozapodręcznikowego wyboru książek zalecanego do edukacji elementarnej w Polsce w latach 1918–1945*. Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013.
- Książka obrazkowa. Wprowadzenie*, red. M. Cackowska, H. Dymel-Trzebiatowska, J. Szyłak. Instytut Sztuki Popularnej, Poznań 2017.
- Mortkowiczowa J., *O wychowaniu estetycznym*. Warszawa 1904, wyd. II.
- Rozmowa z artystą plastykiem Agnieszką Zawadzką w dn. 3 marca 2013.
- Standardy edukacji kultury. Materiały do konsultacji środowiskowych*. Polska Rada Muzyczna, Warszawa 2008
- Rychlicki Z., *Ilustracje w książkach Naszej Księgarni, 1921–1971*. Nasza Księgarnia, Warszawa 1972.

* Literatura nie zawiera książek wykorzystanych w artykule jako przykłady pogładowe.

ABOUT THE PICTURE BOOK AND ITS USE FOR PRE-SCHOOL CHILDREN

Abstract: The development of civilization and technology promotes access to visual culture. The complete formation of human personality includes introduction to understanding of cultural communications, requires preparation from the earliest years of life. In the visual education

of children the key assumption is the usage of picture books and books with illustrations of artistic character. They constitute the first artistic medium, the primary carrier of aesthetic values. Due to the ubiquity of visual culture in the 21st century, it has a vital significance in the contemporary aesthetic education of a child. Activities of a teacher are often the only chance for a child to learn to draw from cultural heritage of fine arts.

Keywords: aesthetic education, picture book, book illustration, visual culture, child